

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2025.3>

В. В. Цюра

orcid.org/0000-0001-6534-3141

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права*

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Г. Г. Харченко

orcid.org/0000-0002-4525-2805

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права*

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

О. О. Отраднова

orcid.org/0000-0002-4206-8412

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри цивільного права*

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Є. О. Рябоконт

orcid.org/0000-0003-1003-4039

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права*

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРИВАТНОГО ПРАВА: ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ВИДІЛЕННЯ

Безсумнівно, питання правових засад (принципів) тієї чи іншої сфери правового регулювання є визначальним: вони становлять основу, фундамент системи; визначають межі допустимої поведінки та створюють своєрідний каркас правового регулювання. У приватному праві засади мають особливу вагу, адже саме тут право традиційно оперує диспозитивністю, автономією волі та досить часто оціночними категоріями, а тому без чітких засад така система швидко втрачає внутрішню узгодженість і передбачуваність.

У кодифікаційній правотворчій діяльності засади вже давно перестали виконувати роль загальних декларацій чи загальноприйнятого «вступу до норм» або ж певної данини традиціям нормотворення. Їх включення до кодифікованого акта означає, що законодавець з їх допомогою нормативно окреслює загальний наскрізний контекст правового регулювання та визначає межі дозволеної і недозволеної поведінки і, таким чином, закладає своєрідну нормативну «вісь» масиву правових норм, включених

до кодифікованого акта: визначає які положення є пріоритетними, якими критеріями має керуватися суд, як заповнювати прогалини, як долати колізії, і де проходить межа між приватною автономією та неприпустимою поведінкою (у тому числі зловживанням правом). Більше того, з огляду на специфіку приватноправового регулювання, заснованого на диспозитивності та приватній автономії, ці норми виконують *установчу (конститутивну) функцію*: вони визначають вихідні параметри цивільного обороту, межі допустимої свободи розсуду та критерії належної поведінки суб'єктів приватного права. У тих випадках, коли закон прямо передбачає можливість передання суб'єктам приватного права ініціативи щодо конструювання змісту своїх прав і обов'язків (насамперед у договірному регулюванні), загальні засади слугують *рамкою (коридором) саморегулювання*: вони водночас легітимують свободу учасників, спрямовують її та обмежують через вимоги добросовісності, розумності, справедливості і заборону зловживання правом.

Класична думка Жана Етьєна Марі Порталіса – видатного юриста, державного діяча та одного з головних ідеологів Кодексу Наполеона (Цивільного кодексу Франції), про те, що кодекс (який би досконалий він не здавався) ніколи не охоплює реальність повністю [1], добре пояснює, чому в кодифікованому праві засади необхідні та надзвичайно важливі: вони виконують роль стабільного орієнтира, своєрідної мета-норми для нових життєвих комбінацій, які законодавець не здатен передбачити наперед. Саме в цьому сенсі подальший аналіз еволюції статті 3 Цивільного кодексу України [2] (далі – ЦК України) та її проектного переосмислення є не формально-термінологічним дискурсом, а системним методологічним завданням – він стосується того, як кодифіковане приватне право оновлюється, узгоджується і забезпечує більш ефективне впорядкування відповідних суспільних відносин та забезпечує правову визначеність.

Чинний ЦК України став першим актом незалежної України, у якому вперше в українському приватному праві було введено поняття «загальні засади цивільного законодавства» (ст. 3 ЦК України). Попри переважно насторожене ставлення наукової спільноти та подекуди скептичні оцінки (особливо щодо загального та оціночного характеру таких засад, як справедливість, добросовісність й розумність), ст. 3 ЦК України все ж посіла вагоме місце як безпосередній інструмент правового регулювання і як засіб тлумачення, вирішення колізій та заповнення прогалин у цивільному праві. Більше того, повертаючись на початок 2000-х років видається, що саме судова практика за результатами узагальнення різних категорій спорів формувала загальні засади, які у 2003 році отримали своє місце в кодифікованому акті цивільного права у вигляді відповідних норм. Як приклад можна навести пункт 9 постанови Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.05.1995 р. (у редакції постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 25.05.2001 р.) «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», у якій Пленум Верховного Суду України звертає увагу судів, що при визначенні розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди *«суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат [...]». При цьому суд має виходити із засад розумності, виваженості та справедливості»* [3]. Прийняття ж кодексу фактично ввело у нормативне поле вже існуючі, сформульовані доктриною та судовою практикою основоположні поняття, характерні для цивільного права.

Водночас потрібно відзначити, що термін «загальні засади» був і раніше відомий українському законодавству. Наприклад, ще на початку 1990-х

він використовувався у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (ст. 32 «Загальні засади відповідальності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності») [4], Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [5] та інших актах. Найбільш фундаментальним актом, який остаточно закріпив у нормативному полі конструкцію «загальні засади» стала звісно Конституція України, розділ I якої так й іменується – «Загальні засади» [6]. На сьогодні в українському законодавстві конструкція загальних засад вже набула значного поширення як у кодифікованих актах, так і в інших нормативно-правових актах. Зокрема маємо статті «Загальні засади кримінального провадження» (ст. 7 Кримінального процесуального кодексу) [7], «Завдання та основні засади цивільного судочинства» (ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України) [8], «Завдання та основні засади господарського судочинства» (ст. 2 Господарського процесуального кодексу України) [9], «Загальні засади встановлення податків і зборів» (ст. 7 Податкового кодексу України) [10] та в інших актах. Також широко застосовується конструкція загальних засад (іменованих часто як «принципи») і в судовій практиці [11], [12, с. 23-27], де показала свою життєздатність та важливість як системоутворюючого нормативного інструмента з допомогою якого досягається правова визначеність та інші завдання судочинства. Тому на сьогодні, особливо у світлі рекодифікації цивільного законодавства, питання щодо доцільності збереження аналогу ст. 3 чинного ЦК України не стоїть. З цього приводу ідеологи та автори робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України свого часу зазначали, що ст. 3 ЦК України є найважливішою статтею «для всієї системи приватного права» [13, с. 7]. Саме тому у проекті Книги 1, запропонованому у проекті Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої» [14] (далі – *проект Книги 1 ЦК України*) авторами збережено підхід та запропоновано (також у статті 3) перелік загальних засад, щоправда з певними змінами.

По-перше, зазнала змін назва глави 1, у якій знаходиться ст. 3: назву «Цивільне законодавство України» пропонується змінити на «Джерела та загальні засади приватного права».

По-друге, змінено назву і концептуальний підхід до самої статті: якщо у чинному ЦК України стаття 3 визначає загальні засади цивільного законодавства, у проекті – загальні засади приватного права (термінологічні відмінності правових категорій «цивільне»/«приватне» залишаємо у цій статті поза увагою як такі, що потребують самостійного дослідження. – *примітка авторів*).

По-третє, до нової ст. 3 проекту Книги 1 ЦК України пропонується додати дві важливих норми: частину 1, відповідно до якої «Приватні відносини ґрунтуються на загальних засадах приватного права» та частину 3, згідно з якою «Перелік загальних засад, визначений частиною другою цієї статті, не є вичерпним». І звісно ж зазнав певних змін сам перелік засад. У проекті знаходимо як відомі «неприпустимість свавільного втручання» (щоправда не просто у сферу «особистого життя», як у чинному ЦК України, а «у сферу приватного та сімейного життя людини»), свободу договору, свободу підприємницької діяльності, яка не заборонена законом, так і нові засади, яких у чинному ЦК України не виділено, а саме: юридична рівність та недискримінація суб'єктів приватних відносин, приватна автономія, диспозитивність, недопущення отримання переваг із своєї протиправної та/або недобросовісної поведінки, заборона зловживання правом.

Стосовно терміну «засада» і його співвідношення з такими поняттями як «принцип», «фундаментальна ідея», «вихідне положення» тощо [11], незважаючи на наявність доктринальних дискусій з цього приводу, пропонується більш прагматично підходити до розуміння його змісту, засновуючись на такому: незалежно від того, чи розглядати «засади» як самостійний термін, чи як синонімічну форму позначення «принципів», «фундаментальних ідей» або «базових постулатів», їхня сутність і роль у приватноправовому регулюванні не змінюється. У будь-якому випадку йдеться про конститутивні (установчі) орієнтири, базові положення, які відображають об'єктивно існуючі найбільш загальні закономірності розвитку та потреби суспільства та об'єктивуються у декількох формах: по-перше, у вигляді правових ідей, доктринальних розробок та загально визнаних підходів; по-друге, у вигляді нормативно закріплених принципів, відповідно до яких здійснюється правове регулювання [15, с. 5]. При цьому останні (нормативно закріплені) відіграють у приватноправовому регулюванні особливу роль, оскільки: (а) визначають вихідну модель правового регулювання та межі приватної автономії; (б) слугують критеріями тлумачення норм і договорів; (в) застосовуються у правозастосовній практиці як засіб заповнення прогалів та врегулювання колізій.

Відтак термінологічний вибір між «засадами» і «принципами» має, на наш погляд, радше лексико-стилістичний, ніж змістовий характер: обидва позначають явище одного порядку – фундаментальні керівні положення системи (з чим погоджується на сьогодні більшість цивілістів). Водночас вживання слова «засади» є виправданим і навіть переважним з огляду на його етимологічну «фундаментальність»: воно точніше передає ідею підвалин, на яких ґрунтуються норми та інститути приватного права,

і тому в кодифікаційному дискурсі звучить більш структурно й вагомо.

Більш цікава ситуація щодо терміну «загальні». У літературі висловлювались думки, що «загальні» слід розуміти як такі, що знаходяться на найвищому рівні абстракції та нормативної ваги, характеризуються найвищою загальністю, загальною значущістю та/або підвищеною імперативністю і поширюються на увесь нормативний масив, а не лише на його окрему частину. У розвиток цього, термін «загальні» позначає певний об'єкт на противагу терміну «спеціальні». У такому ракурсі дихотомія «загальне-спеціальне» постає у досить структурованому вигляді, адже передбачає існування обов'язкового логічного зв'язку-правила, за яким «спеціальне є конкретизацією загального».

Водночас у сучасних цивілістичних дослідженнях та доктринальних дослідженнях правотворення інструментальна роль нормативних «загальних» засад, попри існування спеціалізованих досліджень, наразі недостатньо вивчена. У переважній більшості праць, автори фокусуються на самому переліку засад, упускаючи методологічну роль їх всезагальності, критерії і підстави для віднесення тих чи інших засад до «загальних», часто не дотримуючись нормативної сфери їх дії. Водночас виділення загальних засад у процесі кодифікації (рекодифікації) приватноправових норм зумовлене не стільки формально-логічними міркуваннями, скільки праксеологією регулювання, адже у сфері, де закон передає значний обсяг регулятивної ініціативи самим учасникам обігу, загальні засади виконують роль загальної рамки саморегулювання та одночасно слугують критерієм для судового контролю (особливо такі засади як добросовісність, розумність та заборона зловживання правом). Натомість дотримання формально-логічних правил виділення засад у цьому контексті забезпечують системність, несуперечність і належне співвідношення загального та спеціального рівнів засад. Адже у логічній парі «загальні – спеціальні» засади прикметник «загальні» позначає метанормативний рівень, що визначає рамку для всього приватного права, тоді як «спеціальні» засади виступають інституційною (підгалузеву) конкретизацією загальних і діють у межах встановленого останніми «коридору». Не випадково відомий цивілістам DCFR (Draft Common Frame of Reference) – Проект європейського приватного права [16] вже у своїй назві містить формулювання «Common Frame of Reference», що означає загальний (спільний) каркас, рамка. Тому ще одним важливим питанням є виділення з-поміж відомих засад (принципів) права тих, які за своєю метою і призначенням справді можуть виконувати роль загальногалузевих регуляторів через їх об'єктивацію у нормах права, зокрема ст. 3 ЦК України. У цьому контексті кожна засада, яка претендує на загаль-

ність має пройти своєрідний тест на роль загальногалузевого регулятора. Як відомо, взаємодія загального і спеціального рівнів нормативного регулювання має будуватися, зокрема, з урахуванням таких правил: (1) спеціальна норма конкретизує загальну; (2) спеціальна норма не суперечить загальній; (3) спеціальні норми застосовуються першочергово щодо відповідного інституту, але тлумачаться та визначаються змістом загальних норм. З урахуванням цього, вважаємо, що та чи інша засада (ідея, постулат, принцип) може бути кваліфікована як «загальна» засада у сфері приватноправового регулювання, якщо вона відповідає таким критеріям: (а) має найвищий рівень абстракції та рамковий (засадничий, конститутивний) характер; (б) поширюється (пронизує) всю або переважну частину сфери приватноправових відносин; (в) виконує (конститутивні) функції та придатна для тлумачення, заповнення прогалін і розв'язання колізій та/або може встановлювати межі здійснення прав суб'єктів приватних відносин; (г) має системоутворювальний характер і є логічно первинною щодо спеціальних засад, які виступають її конкретизацією; (д) не дублює спеціальних норм і не суперечить іншим засадам; (е) є придатною до правозастосування та забезпечує приватноправову специфіку регулювання (засновану на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності його учасників).

Запропоновані критерії дають змогу окреслити формально-логічні правила віднесення певної ідеї до загальних засад приватного права, однак самі по собі вони ще не усувають головної практичної проблеми: яким чином такі засади мають бути належно сконструйовані, ієрархізовані та застосовані у системі приватноправового регулювання. Адже визнання норми (правила) загальною засадою неминує тягнути за собою питання про її обсяг дії, нормативну природу, співвідношення із іншими загальними та спеціальними приписами, а також про юридичні наслідки звернення до неї в конкретному спорі. Саме тому, переходячи від критеріїв до інструментального, прикладного виміру засад, необхідно сформулювати коло базових питань, відповіді на які визначають коректність як нормотворчого закріплення, так і подальшого правозастосування загальних засад.

Аналіз судової практики та сучасні тенденції розвитку загальних засад приватного права приводить до висновку про те, що виділяючи «загальні» норми-засади (норми-принципи) у сфері приватного права, законодавець, судді та наукова спільнота мають дати відповіді щонайменше на наступні питання:

1) Який об'єкт кодифікації охоплюють ці засади: цивільне законодавство як сукупність актів чи приватне право як систему норм і принципів (і, відповідно, який обсяг їх дії)?

2) Чи є перелік засад вичерпним, і якщо ні – яким способом і за якими критеріями допускається виокремлення інших засад (доктрина, судова практика, аналогія права)?

3) Якою є нормативна природа засад: це норми прямої дії, норми-орієнтири тлумачення чи норми для заповнення прогалін (або комбінована модель)?

4) Які юридичні наслідки має порушення засад: чи тягне це за собою, наприклад, оспорюваність правочину, відмову в захисті, зміну способу захисту, зменшення відповідальності, реституцію, та/або інші цивільно-правові (або ж процесуальні) наслідки (особливо в контексті дискусій щодо ефективного способу захисту)?

5) Який механізм застосування засад у разі колізії норм: чи мають вони пріоритет перед «звичайними» або диспозитивними нормами, як співвідносяться з імперативними або забороняючими нормами, і чи можуть «пробивати» буквальний текст норми у виняткових випадках, тобто мати супра- або наднормативний ефект?

6) Яким є співвідношення засад (усіх або ж окремих з них) із конституційними принципами та правами людини, зокрема щодо горизонтальної дії (чи йдеться про перенесення, віддзеркалення конституційних стандартів у приватноправову сферу, якщо так – в яких межах і яке це має юридичне значення)?

7) Як засади впливають на диспозитивність: які з них мають імперативний характер і не можуть бути змінені угодою сторін, а які допускають відступ?

8) Як забезпечити правову визначеність при застосуванні оціночних засад (справедливість, розумність, добросовісність): чи потрібні нормативні орієнтири (своєрідні «якірні» норми, які б встановлювали критерії, презумпції, типові прояви) для мінімізації довільності?

9) Чи має бути закріплений стандарт доказування та/або розподілу доказового тягаря для посилань на засади (наприклад, у випадку, якщо сторона «А» посилається на недобросовісність сторони «Б» або зловживання правом, вона, з точки зору стандарту доказування, повинна щонайменше: довести ....., надати докази ....., обґрунтувати ....., тощо)?

10) Яка роль засад у конструюванні нових правових конструкцій (непоіменовані договори, змішані договірні моделі, цифрові активи тощо): чи слугують вони своєрідною «дозвільною матрицею» інновацій у цивільному обороті?

11) Яким чином засади повинні діяти у відносинах «приватний–публічний суб'єкт», коли держава чи орган влади є учасником цивільного обороту: чи змінює це застосування принципів рівності, добросовісності та розумності?

12) Які вимоги законодавчої техніки мають бути дотримані при формулюванні засад: однознач-

ність термінів, уникнення внутрішніх суперечностей, узгодженість із дефініціями кодексу, відсутність тавтології та «подвійного регулювання»?

Безумовно, далеко не на всі питання відповідь має міститись у вигляді спеціальних правил у кодексі чи інших нормативно-правових актах. Водночас, слід зазначити, що відповідь на перші два питання у проекті ст. 3 ЦК України вже є і загалом застосований авторами підхід заслуговує схвалення. Оскільки зміна акценту правового регулювання з «законодавства» на «право» суттєво розширює предмет і сферу правового регулювання статті 3, а застосування концептуального підходу у вигляді відкритого списку (*numerus apertus*) відкриває суддям можливість гнучко інтегрувати в судову практику ті чи інші концепти у випадку їх відсутності у статті 3.

Таким чином, *підсумовуючи* проведене дослідження поняття та передумов віднесення тих чи інших ідей (постулатів, принципів) до загальних засад приватного права, варто зробити такі **висновки**.

По-перше, нормативно визначені загальні засади у приватному праві не є декларативним засобом чи прийомом законодавчої техніки, а становлять праксеологічний інструмент кодифікації. Їх нормативне закріплення формує методологічну «вісь» приватноправового регулювання: визначає межі приватної автономії, стандарти належної поведінки учасників цивільного обороту та створює універсальні орієнтири для суду у процесі тлумачення, заповнення прогалин і подолання колізій.

По-друге, запровадження у ЦК України 2003 року конструкції «загальних засад цивільного законодавства» стало важливим етапом інституалізації базових доктринальних і практичних підходів у кодифікованій формі. Попри первинні скептичні оцінки щодо оціночних категорій (зокрема справедливості, добросовісності й розумності), ст. 3 ЦК України набула реальної регулятивної сили: судова практика використовувала такі засади як критерії справедливого вирішення спорів і фактично сприяла їхній подальшій нормативній кристалізації.

По-третьє, проект Книги 1 ЦК України посилює методологічний потенціал засад, зміщуючи акцент із «цивільного законодавства» на «приватне право» та розширюючи їхню сферу дії. Зокрема, зміна назви глави й статті, введення припису про ґрунтування приватних відносин на загальних засадах приватного права, а також закріплення відкритого переліку (*numerus apertus*) підсилюють роль статті 3 як метанормативного регулятора, здатного, тим не менш, адаптивно реагувати на нові суспільні відносини.

По-четверте, «загальність» засад вимагає чітких критеріїв відмежування від спеціальних засад і правил їх взаємодії у правозастосуванні. Засада може бути кваліфікована як загальна лише за умо-

ви рамковості, всеохопності, виконання конститутивних функцій, системоутворювальності та несуперечності іншим засадам; її ефективність у практиці залежить від належного визначення обсягу дії, нормативної природи, юридичних наслідків порушення та співвідношення з диспозитивними й імперативними нормами.

Вбачається, що запропоновані вище висновки підкреслюють важливість виокремлення загальних засад та водночас засвідчують загалом позитивні зміни, запропоновані у ст. 3 проекту Книги 1 ЦК України.

Література

1. Portalis, Jean-Étienne-Marie Discours préliminaire du premier projet de code civil. *Ministère de la Justice du Canada*. URL: <https://www.justice.gc.ca/fra/pr-rp/sjc-csj/pji-ilp/code/index.html> (дата звернення: 24.12.2025).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 24.12.2025).
3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.05.1995 р. (з наступними змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95/ed20010525#Text> (дата звернення: 24.12.2025).
4. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12/ed19910416#Text> (дата звернення: 24.12.2025).
5. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13.10.1992 р. № 2673-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12/ed19921013#Text> (дата звернення: 24.12.2025).
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.12.2025).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 24.12.2025).
8. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6039> (дата звернення: 24.12.2025).
9. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 24.12.2025).
10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 24.12.2025).
11. Грушицький А. Принципи права та їх застосування у практиці Верховного Суду (цивільна юрисдикція). Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_present/Prezent_Prinsip_19_04_24.pdf (дата звернення: 24.12.2025).
12. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 7-ме вид., переробл. і допов. / за

ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Цюри. Київ: Юрінком Інтер, 2025. Т. 1. 1220 с.

13. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ, 2020. 134 с. URL: <https://www.rada.gov.ua/files/kontseptsiia.pdf> (дата звернення: 24.12.2025).

14. Проект Закону України про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої: Законопроект № 14056 від 21.09.2025 р. / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57356> (дата звернення: 24.12.2025).

15. Басай О. В. Загальні засади (принципи) цивільного законодавства України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / О. В. Басай; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 36 с.

Draft Common Frame of Reference (DCFR) / Outline Edition (2009), edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-N lke. *Trans-Lex: a free research & knowledge platform on transnational law*. URL: <https://www.trans-lex.org/400725/> (дата звернення: 24.12.2025).

Анотація

Цюра В. В., Харченко Г. Г., Отраднова О. О., Рябokonь Є. О. Загальні засади приватного права: поняття та підстави виділення. – Стаття.

Стаття присвячена комплексному дослідженню правової природи, функцій та методологічних підходів до виокремлення загальних засад приватного права в контексті сучасної рекодифікації цивільного законодавства України. Здійснено їх ґрунтовний аналіз як системоутворюючого нормативного елемента у механізмі приватноправового регулювання. Обґрунтовується теза, що загальні засади не є декларативними положеннями або допоміжним інструментом законодавчої техніки, а виконують різноманітні функції, визначаючи, зокрема, межі приватної автономії, стандарти належної поведінки учасників цивільного обороту та методологічні орієнтири для тлумачення норм, заповнення прогалін і подолання колізій.

Значну увагу приділено подальшій можливій еволюції статті 3 Цивільного кодексу України, її ролі у формуванні сучасної судової практики та впливу доктринальних підходів на нормативне закріплення загальних засад у законодавстві. Показано, що запровадження у цивільне законодавство конструкції загальних засад стало результатом інституалізації напрацьованих судовою практикою та правовою доктриною базових приватноправових орієнтирів, зокрема справедливості, добросовісності та розумності. Проаналізовано концептуальні зміни, запропоновані у проекті рекодифікації книги 1 Цивільного кодексу України, зокрема перехід від загальних засад цивільного законодавства до загальних засад приватного права, розширення сфери їх дії та запровадження відкритого переліку засад (*numerus apertus*).

Автори доводять, що така трансформація посилює метанормативний потенціал засад, водночас актуалізує проблему критеріїв їх виділення, ієрархізації та співвідношення із спеціальними засадами і нормами. Запропоновано систему критеріїв, за якими певна ідея

може бути кваліфікована як загальна засада приватного права, а також окреслено ключові питання їх належного нормативного конструювання і правозастосування. Зроблено висновок, що ефективність загальних засад як регулятора приватноправових відносин залежить від їх чіткого методологічного обґрунтування та узгодження з принципом правової визначеності.

Ключові слова: загальні засади приватного права, приватноправове регулювання, рекодифікація цивільного законодавства, загальні та спеціальні принципи права, принцип правової визначеності.

Summary

Tsiura V. V., Kharchenko H. H., Otradnova O. O., Riabokon Ye. O. General Principles of Private Law: Concept and Grounds for Highlight. – Article.

The article is devoted to a comprehensive study of the legal nature, functions, and methodological approaches to the isolation of the general principles of private law in the context of the current recodification of civil legislation in Ukraine. Their thorough analysis as a system-forming normative element in the mechanism of private law regulation has been carried out. The thesis is substantiated that general principles are not declarative provisions or an auxiliary instrument of legislative technique but perform various functions, determining, in particular, the limits of private autonomy, standards of proper conduct for participants in civil transactions, and methodological guidelines for interpreting norms, filling gaps, and overcoming conflicts.

Considerable attention is paid to the possible further evolution of Article 3 of the Civil Code of Ukraine, its role in shaping contemporary judicial practice, and the influence of doctrinal approaches on the normative consolidation of general principles in legislation. It is shown that the introduction of the concept of general principles into civil legislation was the result of the institutionalization of basic private law guidelines developed by judicial practice and legal doctrine, in particular fairness, good faith, and reasonableness. The conceptual changes proposed in the draft recodification of Book 1 of the Civil Code of Ukraine are analyzed, in particular, the transition from general principles of civil law to general principles of private law, the expansion of their scope, and the introduction of an open list of principles (*numerus apertus*).

The authors argue that such a transformation strengthens the metanormative potential of principles, while at the same time highlighting the problem of criteria for their allocation, hierarchization, and correlation with special principles and norms. A system of criteria is proposed according to which a certain idea can be qualified as a general principle of private law, and key issues of their proper normative construction and law enforcement are outlined. It is concluded that the effectiveness of general principles as a regulator of private law relations depends on their clear methodological justification and consistency with the principle of legal certainty.

Key words: general principles of private law, private law regulation, recodification of civil legislation, general and special principles of law, principle of legal certainty.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.11.2025

Дата публікації: 31.12.2025